ధనలక్ష్మి

● శ్రీరమణ ● చిత్రాలు: ఎస్. ప్రసన్నకుమార్

శ్రీసీతారామాంజనేలు ఎనిమిదో తరగతిలో నా క్లాసుమేటు. ఒకే బెంచీలో కూచునేవాళ్ళం. సిల్కు చొక్కా, సిల్కు పైజామా, వాచీ, రెండు ఉంగరాలూ - బొద్దుగా, నల్లగా నిగనిగలాడుతుండేవాడు. పెళపెళలాడే ఇస్త్రీ చొక్కా జేబులో ఎప్పుడూ డబ్బులు గలగలలాడుతూ ఉండేవి. వీటికి తోడు ఆకుపచ్చ హంబర్ సైకిలు ఉండడం-సెంటునూనె గమగమలతో సంఫేర్‌గా స్కూలుకి వచ్చే సీతారామాంజనేలంటే మా అందరికీ కొంచెం ఈర్ష్యగానే ఉండేది. వీటన్నిటి వల్లా సంక్రమించిన

దర్జా కాకుండా అసలు పెద్దరికం ఇంకోటి
ఉంది అతనికి. అదేంటంటే - ఈశ్వరయ్య
ఓ పెద్దాయనకి పిల్లలు లేకపోతే దగ్గర దా
పిల్లాడని సీతారామాంజనేయుల్ని దత్తు చేసుకు
ఆయన ఇప్పుడో కాసేపో అనే స్థితిలో ఉండి
దీవం పెళ్ళి కళ్ళారా చూడాలని తహతహ
దత్తపుత్రుడి పెళ్ళి ధనలక్ష్మితో జరిపించే
అంచేత సీతారామాంజనేలు మా న
మొత్తంమీద పెళ్ళయిన విద్యార్థి. ధ
మా బళ్ళోనే మూడో క్లాసు చదువుతుండేది.

ఈశ్వరయ్య గారొకటి తలిస్తే, ఈశ్వరుడు వే
తలచాడు. ఇప్పుడో కాసేపో అనుకున్న ఈశ్వరయ
తిప్పుకుని తేరుకుని యథావిధిగా దుకా

కూచుని వ్యాపారం వ్యవహారం చూసుకోవడం మొదలుపెట్టారు. "గొ
వేళ, బిడ్డొచ్చిన వేళ అంటారు - మా సీతారావుడు వచ్చి నాకు అం
పోశాడు" అని పెద్దాయన మురిసిపోయారు. ఆయన బతికిపోడం
ఉందిగాని, అకాల వివాహం రామాంజనేలుకి కొంచెం ఇబ్బందినీ, బి
పెద్దరికాన్నీ తెచ్చిపెట్టింది. అనలే అమిత మితభాషి. పైగా తనని విచిత్ర
కొంచెం హేళనగా అంతా చూస్తున్నారనే అనుమానం కొంత. ఎవరూ
'ఏరా' అని పిలిచేవారు కాదు. నాతో కొంచెం చనువుగానే ఉండేవాడు.
మాత్రం 'ఏవోయ్' అని పిలిచేవాణ్ణి.

అతనికి అప్పుడప్పుడు హోంవర్క్ దస్తూరి
నేను చేసిపెడుతూండేవాణ్ణి. దానికి బదు
గ్రౌండులో తన సైకిల్ మీద మూడు నాలుగు
కొట్టడానికి చాన్స్ ఇచ్చేవాడు. ఆకుపచ్చ హ
సైకిలు - పైగా బ్రూక్స్ సీటు, డైనమో, తళత
నికెల్ స్పోక్స్‌తో కాసేపైనా దాని మీద నవారీ చే
మంటే నా ప్రాణానికి చిన్న విషయం కాదు.

ఒక రోజు సైన్సు క్లాసులో కోడిగుడ్డులో భ
చెప్పమని మాస్టారు అడిగితే - "పై పెంకు మ
కోడిపిల్ల" అన్నాడు రామాంజనేలు. సైన్సా
రెచ్చిపోయి అతని పెద్దరికాన్ని పక్కన
రామాంజనేల్ని బెంచీ ఎక్కించారు. పాపం,
వంచుకుని వేలి ఉంగరాలు తిప్పుకుంటూ నిలబ
మూలిగే నక్క మీద తాటిపండు పడ్డట్టు
అదే సమయానికి ధనలక్ష్మి గల్లుగల్లున గజ్జెల చప్ప
పరుగున వచ్చి రొప్పుతూ రోస్తూ తరగతి గుమ
నిలబడి "....ఇదిగో రామాంజనేలూ, నాకు పె
కావాలి..." అని బిగ్గరగా అక్కడనించే అరి
ఒక్కసారి క్లాసంతా గొల్లుమంది. అసలే బెం
అవమానభారంతో కుంగిపోతున్న రామాంజ
నెత్తిన పిడుగు పడ్డట్టయింది. ఆకుపచ్చ
లంగా, పట్టు జాకెట్టు, మెడలో ఎర్రరాళ్ళ
కంటినిండా కాటుక, గట్టిగా అల్లిన ఒంటిజడ. ఎని
ధనలక్ష్మి క్లాసు నవ్విన నవ్వుకి బిత్తరపోయి తత్త
గల్లు గల్లున పారిపోయింది - పాపం! క్లాసు నిశ్శ
ఉంది. ధనలక్ష్మి గజ్జెల చప్పుడు క్రమంగా
మైంది. మాస్టారు కోడిగుడ్డు పాఠం మళ్ళీ అ
బోతుంటే - రామాంజనేలు ఆంజనేయుడిలా ఒ
డెస్కు మీంచి కిందికి దూకాడు. రోషం కొ
అతని ముఖం తుమ్మల్లో పొద్దు గూకిన
చరచరా బయటకు నడిచి, వరండాలో సైకిల్
పెద్ద చప్పుడయేలా తీసి - అక్కడే సైకిలె
వెళ్తూ క్లాసు గుమ్మంలో ట్రింగ్ ట్రింగ్‌మని
కూడా కొట్టాడు.

అంతటి వెర్రి ధైర్యం జరిగిన అవమానం
వచ్చిందేగాని పాపం అతను పెద్దమనిషే!
దానికి మాస్టారు ఖంగు తిన్నారు. ఏమీ
"ఒరే, వీడి పుస్తకాలు యావత్తూ తెచ్చి స్టాఫ్
పెట్టు... రాస్కెల్" అని క్లాస్ లీడర్‌కి పురమా
తిరిగి కోడిగుడ్డు పాఠంలోకి వెళ్ళిపోయారు.

ఆ తర్వాత మళ్ళీ సీతారామాంజనేలు
పక్కకి రాలేదు. ధనలక్ష్మి కూడా బడి అవ
మళ్ళీ కనిపించలేదు.

"ఎటూ కొట్టుమీద నాకూ సొంత మనిషి అవ
కొస్త మంచీ చెడూ, లాభం నష్టం తెలుసుకుం

హంబర్ సైకిలు మీద సెంటు నూనె గమగమలతో స్కూలుకి వచ్చే సీతారామాంజనేలంటే మా అందరికీ కొంచెం ఈర్ష్యగానే ఉండేది.

అని ఈశ్వరయ్యగారు సరిపెట్టుకున్నారు. ఎప్పుడేనా వాళ్ళ దుకాణానికి వెళితే రామాంజనేలు కనిపించేవాడు. మాటా మంచీ ఉండేది కాదు, ఏదో ముక్తసరిగా ఒక చిన్న నవ్వు తప్ప.

*   *   *

సీతారామాంజనేలు స్కూలు మానెయ్యడం వల్ల అప్పుడప్పుడు హంబర్ సైకిల్ తొక్కే అదృష్టం నాకు పోయింది. పదో తరగతి తర్వాత ఇంటర్‌కి పక్క ఊరు వెళ్ళాలి. అప్పుడు ఎటూ సైకిల్ యోగం పడుతుందని ఆనంద పడుతున్న తరుణంలో మా స్కూలుని జూనియర్ కాలేజీ చేశారు. నా చదువుతో పాటు దరిమిలా డిగ్రీ కాలేజీ కూడా అయింది. ఇహ జన్మకి సైకిల్ యోగం లేదని అర్థమైపోయింది. అత్తెసరు మార్కులతో ఏదో గట్టెక్కాం అనే లెక్కలో మెల్లిగా డిగ్రీలోకి వచ్చి పడ్డాను.

ధనలక్ష్మి గల్లు గల్లున గజ్జెల చప్పుడుతో పరుగున వచ్చి తరగతి గుమ్మంలో నిలబడి "...ఇదిగో రామాంజనేలూ, నాకు పెన్సిలు కావాలి..." అని అరిచింది.

అసలు నాకు రామాంజనేలు స్ఫూర్తితో చదువు మానెయ్యాలని కోరిక ఉండేది. అయితే, రామాంజనేలు వాళ్ళ నాన్న తీసుకున్నంత తేలిగ్గా మా నాన్న తీసుకోకపోగా "వాళ్ళ కంటే వ్యాపారాలున్నాయ్... మనకేం ఉంది బూడిద... ఎన్టీఆర్ పుణ్యమా అని కరణీకాలు కూడా పోయాయి... అక్షరమ్ముక్క లేపోతే అడుక్కుతినాల్సిందే" అని చాలా ఘాటుగా దీవించాడు.

ఒక రోజు ఈశ్వరయ్యగారికి ఈశ్వరుడి ఆజ్ఞ అయింది. ఆయన పోయాక తెలిసిందేమంటే - ఎటూ ఎవడో పరాయి వాడికి పోయేదేకదా అని చేరదీసిన గుమాస్తాలు నలుగురూ కలిసి దుకాణం దోచేశారనీ, కరిమింగిన వెలగపండులా అయిందనీ. ఇవ్వాల్సిన బాకీలకీ రావల్సిన జమలకీ సరికి సరి, హాళ్ళకి హాళ్ళ, సున్నకి సున్న అయింది. దుకాణం మూత పడింది.

ఇరవై ఏళ్ళ సీతారామాంజనేలు, పదిహేడేళ్ళ ధనలక్ష్మి మిగిలారు. దత్తపుత్రుడు అవడం వల్ల ఈశ్వరయ్యా గారి వంశం మాత్రం మిగిలింది.

*   *   *

ఒక రోజు సెంటర్లో కనిపించి "మీ కోసమే చూస్తున్నా. ఒకసారి మా ఇంటికి వస్తారా" అన్నాడు రామాంజనేలు. వెళ్ళాను. అంగడి వీధిలో ఇంటిమీద ఇళ్ళు - అందులో ఒక చిన్న గది ముందు రేకుల వరండా.

ఇంట్లో అడుగు పెట్టగానే "ఇదిగో ఆయనొచ్చాడు..." అన్నాడు రామాంజనేలు ముక్తసరిగా. అంతకు ముందు నా గురించి ఏం చెప్పాడో తెలియదు.

"కూర్చో అన్నయ్యా. నీతో కొంచెం మాట్లాడాలి." లోపల్నించి రేకుల వరండాలోకి వస్తూ అంది ధనలక్ష్మి. ఆ రోజు ఎప్పుడో బుట్టబొమ్మలా ఉన్న ధనలక్ష్మిని క్లాసు రూం గుమ్మంలో చూడడం తప్ప మళ్ళీ ఎప్పుడూ చూడలేదు. ఇదే మళ్ళీ చూడడం.

వయసుకి మించిన పెద్దరికం, మాటల్లో ఎంతో పొందిక స్ఫురించింది.

"మా పరిస్థితి మీకు తెలిసే ఉంటుంది. ఉన్నట్టుండి వీధిన పడ్డాం... ఏం చెయ్యాలో పాలుపోవడం లేదు... మీ ఫ్రెండు సంగతి తెలుసుగా... అదేమన్నా అంటే ఏ కొట్లోనో పొట్లాలు కట్టే ఉద్యోగం చేస్తానంటాడు... నా వల్ల చదువు చెట్టెక్కిందంటాడు. చీమలకి చక్కెర దొరగ్గా లేంది... మనుషులం... మనకి నాలుగు మెతుకులు దొరకవా అని ధైర్యం చెప్పబోతే - ఉన్నదుండగా నాకో గుదిబండని నిన్ను తగిలించారు అని చిరాకు పడతాడు. ఎంత చెడ్డా ఈశ్వరయ్యగారి దత్తుడంటారు గందా."

"సర్లే, ఆ సోది ఆపి అసలు విషయం చెప్పు" అన్నాడు సూటిగా రామాంజనేలు.

"ఏం లేదన్నయ్యా! ఇక్కడే ఈ వసారాలో పిండిమర పెట్టాలని యోచన చేశాం. ఊళ్ళో ఎక్కడా లేవు కదా గిరాకీ ఉంటుందని ఆశ. మిషను పదివేలు అవుతుందన్నారు. నగానట్రా అమ్మితే అంతవరకు వస్తుంది కానీ, కరెంటు సామానుకి మూడువేలు అవుతుందిట. అందుకని మరకి మూడు వేలు తగ్గుతుంది. నువ్వు కాస్త మీ ఫ్రెండుతో బెజవాడ వెళ్ళి కంపెనీవాళ్ళకి నచ్చజెప్పి తగ్గే మూడువేలూ వాయిదాల మీద తీసుకునేట్టు ఒప్పించాలి. మీ రామాంజనేలు రెండోముక్క మాట్లాడితే నాలిక అరిగిపోతుందనుకుంటాడు. కాస్త నువ్వు సాయం వెళ్ళి ఈ పని సానుకూలం చేసిపెట్టాలన్నయ్యా..." అడిగింది ధనలక్ష్మి.

"ఓ దానికేం భాగ్యం. కంపెనీవాళ్ళు అంతమాత్రం వాయిదాలు ఇస్తార్లే" అని భరోసా ఇచ్చాను.

వారం తిరక్కుండానే పిండిమర బిగించారు. ఊళ్ళో పదిమందికీ తెలియడానికి ఆట్టే రోజులు పట్టలేదు. ఎప్పుడూ ధనలక్ష్మి అక్కడే ఉండి మర నడపడం, ఆపడం, బెల్టులు మార్చడం, కోనులు సరిచెయ్యడం, చిన్న చిన్న మరమ్మతులు చేయడంతో సహా అన్నీ నేర్చుకుంది. అప్పుడప్పుడే బస్తీ కళ వస్తున్న ఆ ఊళ్ళో ఏకైక పిండిమర అవడం వల్ల తొందర్లోనే అందుకుంది. 'ఆదివారము నాడు అరటి మొలిచింది... సోమవారము నాడు...' అన్న వారాల పాటలాగా నెల తిరిగేసరికి పిండిమరకి రోజుకి పన్నెండు గంటలు తిరిగేటంత గిరాకీ వచ్చేసింది.

బియ్యం, నూకలు, గోధుమలు, మినుములు, పెసలు పిండి కోసం తెచ్చుకునే వాళ్ళు. తర్వాత నెలలో ఇవన్నీ తనే తలొక బస్తా తెప్పించి నిలవబెట్టింది. అక్కడే సరకు కొనుక్కోవడం, అక్కడే మర ఆడించుకు వెళ్ళడం - జనం ఈ సౌకర్యమూ బాగానే ఉందనుకున్నారు. బెజవాడ కంపెనీవాళ్ళ వాయిదాలు తీరాయి. పసుపు కొమ్ములకి ఇంకో మెషిన్ వాళ్ళే బిగించి వెళ్ళారు. ఇప్పుడు సమస్త పిండి రకాలే కాక, పసుపు కూడా మరపట్టడం మొదలైంది. మర

కట్టేసే వేళకి మానిక నిండా చిల్లర వచ్చేది - చిల్లర శ్రీమహాలక్ష్మి అని మురిసిపోయేది - చిల్లర వదేసి రూపాయల వంతున పొట్లాలు కట్టి హొటళ్ళ వాళ్ళకి, ఇతర షాపుల వాళ్ళకి వందకి పది రూపాయల లాభానికి అమ్మేది. పొద్దుటే పిండిమర షెడ్డు ఊడిస్తే సమస్త పిండి రకాలు, వసువు, రోడ్డు దుమ్ము దువ్వతో కలిసి ఒక సరికొత్త దినుసు చేరేది. అయిదేసి గుప్పిళ్ళు ఒక పొట్లంగా కట్టి, సున్నిపిండి పేరు మీద అమ్మడం ప్రారంభించింది ధనలక్ష్మి. రోజా ఇరవై పొట్లాల దాకా అయ్యేవి. అమ్మకాలు బాగానే ఉండడం చేత కవర్లు చేయించి, దాని మీద వాణిశ్రీ కలర్ ఫోటోతో బాటు - "సమస్త వనమూలికలతో తయారైంది. చర్మ సౌందర్యానికి తప్పక వాడండి - ధనశ్రీ సున్నిపిండి. వెల ఒక్క రూపాయి మాత్రమే" అని కూడా అచ్చు వేయించింది. ఊడ్చిన సరకుని బట్టి సున్నిపిండి అమ్మకాల ఆదాయం ఉండేవి. ధనలక్ష్మి మళ్ళీ నగా నట్రా ఏర్పాటు చేసుకుంది. పెద్దరికం పెరిగింది. కొడుకు పుట్టాడు. ఈశ్వర్ అని పేరు పెట్టుకుంది - రామాంజనేలు అంతగా ఇష్టపడకపోయినా. ధనలక్ష్మిని అందరూ ధనమ్మ అని పిలవడం మొదలుపెట్టారు. పిండిమర ఊళ్ళో ఓ కొండ గుర్తు అయింది. పిండిమర మెలకువలన్నీ ఇప్పుడు ధనమ్మకి కొట్టిన పిండి.

"ఎట్లాగూ బియ్యాలూ అపరాలూ అమ్ముతూనే ఉన్నాం గందా - కాస్తో కూస్తో పెట్టుబడికి డబ్బుంది - ఉప్పు, చింతపండూ కూడా తెచ్చుకుంటే మళ్ళీ మన కిరాణా వ్యాపారం మన గుమ్మంలోకి వస్తుంది గందా - పిండిమర పుణ్యమా అని మన ఇల్లు సెంటరైపోయింది - ఇంటోనే కొట్టు పెడితే వచ్చినంత బేరం వస్తుంది. నీకూ చేతినిండా పని ఉంటుంది..." అని సలహా ఇచ్చింది.

వారం తిరక్కుండా సంచుల్లో, డబ్బాల్లో సరకు దిగింది. సీతారామాంజనేలు మళ్ళీ ఓ కొట్టువాడయ్యాడు.

"మనం చిన్నవాళ్ళం - సెంటర్లో పెద్ద షాపులవాళ్ళతో పోటీ పడాలంటే ఒకటే చిట్కా - మన దగ్గర సమస్తం దొరుకుతాయని పేరు పడాల. ధనియాలు, దాసించెక్క, గుగ్గిలం, గురిగింజలూ, కరక్కాయలూ, కచూరాలూ అన్నీ మన కొట్లో ఉండాలి - వాటి వల్ల మన కొట్టుకి పేరొస్తుంది - పేరొస్తే బేరాలు వాటంతటవే వస్తాయ్...." వ్యాపార సూత్రం చెప్పింది ధనలక్ష్మి. రామాంజనేలు మొదట కొంచెం రోషపడ్డా, సూత్రం అమలు పరచి ధనమ్మ చెప్పింది నిజమేనని నిరూపించాడు.

రాత్రి పొద్దుపోయాక కొట్టు సర్దుకోవడం, అక్కడే పడుకోవడం - మళ్ళీ పిండిమర చప్పుడుతో వీధి మేల్కొనేది.

సీతారామాంజనేలుకి భాగ్యమూ, దాంతోబాటు బట్టతల క్రమంగా రావడం ఊరంతా గమనించింది.

* * *

నేను బి.ఇడి పూర్తిచేసి శాయంగల విన్నపాలై ఉన్న ఊళ్ళో, చదివిన స్కూల్లో వెయ్యి రూపాయల కన్సాలిడేటెడ్ జీతం మీద ఉద్యోగంలో చేరాను. సొంత ఊరు, సొంత ఇల్లు, సొంత భార్య - కొంత నయం కదా! వద్దంటే వినకుండా ఫిబ్రవరి నెలలో నా పెళ్ళి ముహూర్తం పెట్టారు. అమ్మాయి బి.ఎ ఫైనలియర్. పరీక్షలు అవనీండి అంటే - అదేం పర్వాలేదు పరీక్షలు పరీక్షలే, పెళ్ళి పెళ్ళే అన్నారు పెద్దలూ, సుముహూర్తం నిశ్చయించిన దైవజ్ఞులూ. ఇహనేం, ఏతత్ శుభముహూర్తానికి అందరూ తరలడం, పెళ్ళి అవడం జరిగింది. మూడు నెలల తర్వాత పెళ్ళికూతురు పరీక్ష తప్పడమూ, నెలతప్పడమున్నూ కూడా జరిగింది. శుభలేఖల్లో చి.సౌ. శకుంతల - బ్రాకెట్‌లో బి.ఎ అని ఏ ముహూర్తాన అచ్చు వేశారో, ఆ బ్రాకెట్, బి.ఎ అలాగే శిలాక్షరాలుగా మిగిలిపోయాయి. అప్పటికీ ఇప్పటికీ ఆ బ్రాకెట్లు విడకపోగా ".... మనమేం ఈ మహా నగరంలో ఊళ్ళేలాలా ఉపన్యాసాలివ్వాలా" అని సాగదీస్తూ శకుంతల ఇద్దరు పిల్లల తల్లిగా సెటిలై పోయింది. అద్దె నవలలు, సకుటుంబ వారపత్రికలు చదువుకోవడం, రేడియో వినడం, తిట్టుకుంటూనే టీవీలో సమస్త సీరియల్సూ చూడడం శకుంతల వ్యాపకాలు. నా బడి, రాబడి కూడా శకుంతలని గొప్పగా ఆనందపరచలేకపోయాయి. అట్లాగని పెద్ద బాధా లేదు.

> ధనలక్ష్మి పిండిమర నడపడం, ఆపడం, బెల్టులు మార్చడం, చిన్న చిన్న మరమ్మతులు చేయడంతో సహా అన్నీ నేర్చుకుంది.

ఇంటి సరకంతా నేను రామాంజనేలు షాపులోనే కొనేవాణ్ణి. తరచు వెళ్తుండే వాణ్ణి. ధనమ్మ చాలా ఆత్మీయంగా అంతవరకూ జరిగిన కొత్త సంగతులన్నీ అరమరికలు లేకుండా చెప్పేది. ఓ రోజు నే వెళ్ళేసరికి భార్యాభర్తలిద్దరూ ఘర్షణ పడుతున్నారు -

"నువ్వేదో పెద్ద ఇందిరా గాంధీ అనుకుంటున్నావ్... నోరు కాస్త కట్టెయ్యకపోతే మర్యాద దక్కదు... తెలివితేటలు మాకూ ఉన్నాయ్..." రామాంజనేలు అరుపులకి ధనమ్మ బిక్కమొహం వేసుకుంది. నా వైపు చూసి -

"నువ్ చెప్పన్నయ్యా న్యాయం. ప్రతి దానికీ నేను అరుస్తానంట. రోజంతా పిండిమరలో ఉంటే గొంతు పెంచి మాట్లాడ్డం అలవాటైంది. అది కూడా అపచారమేనా..." ధనమ్మ సంజాయిషీకి ఏం బదులు చెప్పాలో తెలియక తికమక పడుతుంటే - "మాట మార్చకు... నీకు మొగుడి మీద లక్ష్యం ఉంటే రాత్రి అట్టా చేస్తావా..." అని కసిరాడు మళ్ళీ.

"ఏంటి తప్పు... మంత్రసానితనం ఒప్పుకున్నాక ఏదొచ్చినా పట్టాల... అన్నయ్యా జరిగింది చెబుతా - ఎవరిది తప్పో నువ్ చెప్పు... నిన్న అర్ధరాత్రి వేళ నాయుడుగారు

సాయంగా వచ్చి తలుపు తట్టి వైద్యానికి శొంఠి కొమ్ము కావాలంటే ఈ మగాడు కిటికీలోంచి లేదన్నాడు - నేను ఉంది అన్నాను - డబ్బాలన్నీ గాలించి నాయుడుగారికి శొంఠిపిక్క ఇచ్చాను. పదిపైసల బేరానికి కక్కుర్తి పడ్డావని తెల్లార్లూ నన్ను సాధించాడు. పైగా పెద్దాయన దగ్గర ఈయనగారి మాట పోయిందిట... మీ ఫెండు పెద్ద తెగేదారు. నేను కక్కుర్తి ముండని...'' అంటూ ఎక్కిళ్ళు పెట్టింది ధనమ్మ.

"అప్పుడేమో గుదిబండ గుదిబండ అన్నాడు... ఇప్పుడు చూస్తే ఈ తీరు...''

''ఇహ చాల్లే నోర్మూయ్'' అన్నాడు మితభాషి.

నేను ఏ తీర్పూ చెప్పలేదు. కానీ, మూడో రోజున నాయుడుగారి పచారీ సరకుల ఖాతా వేరే కొట్లోంచి రామాంజనేలు కొట్లోకి మారింది. రామాంజనేలు కాజా తిన్నాడు.

* * *

''సాయంత్రం స్కూలు తర్వాత మన కొట్లో కాస్త కాగితం గట్రా చూసిపెడితే మీకేమైనా ఇబ్బంది అవుతుందా? రోజూ ఓ గంటసేపు...'' చాలా వినయంగా అడిగాడు రామాంజనేలు. నేను తటపటాయిస్తుంటే - ''మీ పనికి వెల కట్టలేనుగాని, నెలకి మూడు వందలు - లేదంటే సరుకుగా పుచ్చుకున్నా సరే'' అన్నాడు. వెంటనే ధనమ్మ అందుకుని - ''అన్నయ్యా, రొక్కం వద్దు, సరుకే లాయకి. మీ ఇంటి పట్టీ ఎంతైతే అంత... మేం ఇస్తున్నామని మీరు వృథాగా పట్టుకుపోరు కదా... పది రూపాయలు మీకు అదనంగా ముడితే మాకేం తరిగిపోదు - అయినా, నువ్వెవరు? మేమెవరు?...'' కాదన డానికి వీల్లేకుండా బిగించేసి పార్ట్‌టైం ఉద్యోగానికి ఒప్పించారు దంపతులు.

రోజూ సాయంత్రం స్కూలు నించి సరాసరి షాపుకి వెళ్ళి సరుక్కి సంబంధించి ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలు, ఇంకేమైనా చిల్లర రాత పనులుంటే చూసేవాణ్ణి. సరిగ్గా నెల ఒకటో తారీకున ఇంటి సరకు మొత్తం, సున్నిపిండి మినహా ఇంటికి చేరేవి.

అసలే బడిపంతులు ఉద్యోగంతో చిన్నబుచ్చుకున్న శకుంతలకి ఈ చిల్లరకొట్టు గుమాస్తాగిరి బొత్తిగా నచ్చలేదు. కానీ, నాకు మాత్రం డబ్బుల విషయంలో వెనులుబాటు కనిపించింది. ధనమ్మ అన్నట్టు లక్షమాటలు గుప్పెడు కొర్రలకి సరికావు కదా!

పని ఒత్తిడివల్ల కొట్లో ఆలస్యం అయితే, ఒక మూర మల్లెపూలు, జిలేబి చుట్టలు పొట్లం కట్టించి - ''ఇంటికి తీసికెళ్ళు అన్నయ్యా...'' అన్నది ధనలక్ష్మి.

ఒక రోజు పని ఒత్తిడి వల్ల కొట్లో ఆలస్యం అయితే - ఒక మూర మల్లెపూలు, నాలుగు జిలేబి చుట్టలు పొట్లం కట్టించి - ''ఇంటికి తీసికెళ్ళు అన్నయ్యా.... నీకు చిన్న చిన్న సరదాలు కూడా తెలియవు'' అంటూ చిరునవ్వుతో పొట్లాలు నా చేతి కిచ్చింది.

''ఓవర్‌టైంకి ఓదార్పన్న మాట.... తెలివంటే మీ చెల్లెలిదే. వ్యాపార మర్మాల మీద ఓ పుస్తకం రాయించండి. ఎమ్మే బిజినెస్ మేనేజిమెంట్ వాళ్ళకి టెక్స్ట్ పుస్తకంగా పెట్టచ్చు...'' అన్నది శకుంతల, పొట్లాలు పరిశీలించి.

ధనమ్మ మాటల్లో, చేతల్లో కలుపుగోలుతనం తప్ప వేరే నాకేమీ తోచలేదు.

ఎప్పుడేనా స్కూలుకి వెళుతూ ''ఇవ్వాళ కొంచెం లేటవుతుంది' అని చెబితే - ''పిల్లలూ! మీకు జిలేబీ చుట్టలూ, నాకు మల్లెపూలూ వస్తాయిరోయ్'' అని బ్రాకెట్ బి.ఎ చమత్కరించేది. మా ఆవిడ చమత్కారానికి నవ్వేసేవాణ్ణి. చమత్కారాలకి చింతకాయలు రాలవు కదా.

* * *

ధనమ్మ సంకల్పంతో భద్రాచలం యాత్రా స్పెషల్ బస్సు వేశాడు సీతారామాంజనేలు. నలభై మందిని కూడగట్టాడు. మూడు రోజుల యాత్ర, భోజనాలతో సహా తలకి వంద రూపాయలు. ఇద్దరు వంటవాళ్ళతో, కావల్సిన సరకు, సరంజామాతో బస్సు బయలుదేరింది. మా జంటకి ఫ్రీ టికెట్లు మంజూరైనాయి.

''యాత్రాస్థలాల్లో కొబ్బరికాయలు గిలక్కాయల్లాగా ఉంటాయి'' అని చెప్పి రెండు వందల టెంకాయలు, పసుపు, కుంకుమ పొట్లాలు, అగరుబత్తీలు, కర్పూరం అన్నీ బస్సుమీద వేయించింది ధనమ్మ. కృష్ణ స్నానం, కనకదుర్గమ్మ దర్శనం, గోదావరి స్నానం, రాములవారి దర్శనం పూర్తిచేయించి, మూడో రోజుకి బస్సు ఇంటికి చేరింది.

ఇక్కడ నించి తీసికెళ్ళిన సరకు సంభారాలు, టెంకాయలు అన్నీ ఖాళీ అవడం వల్ల ఆ బరువుకి సరిపడా భద్రాచలం అడవిలో కుంకుళ్ళు, సీకాయ, విస్తరాకులు, కొండచీపుళ్ళు బస్సు మీద లోడ్ చేయించాడు రామాంజనేలు. స్వామికార్యం, స్వకార్యం కూడా పూర్తయింది.

ఇంటికి చేరాక ఏ లోపం లేకుండా చక్కగా యాత్ర జరిపించినందుకు అంతా సంతోషించారు. - మా బి.ఎ మాత్రం ''ఈ ట్రిప్పులో చాలా మిగులు - భక్తి సంగతి అట్లా ఉంచండి - టెంకాయల అమ్మకాలు, భోజనాలకి కొట్లో సరుకే - ప్లస్ అక్కడ అడవి పంటలన్నీ అణా కానీకి తెచ్చారు కదా.... ఇక్కడ బేడా, అర్ధణాకి అమ్ముతారు... ఈసారి తిరుపతి, శ్రీకాళహస్తి వేయించండి. అక్కడ చింతపండు కారుచౌక!'' - కాని, అప్పటికే తిరుపతి యాత్ర ఖాయం అయినట్టు మా గుదిబండకి తెలియదు.

నిత్య వ్యాపార పారాయణలో తగినంత డబ్బు చేరింది. పెద్ద బజార్లో పెద్దషాపు అమ్మకానికి వస్తే కొన్నారుగాని కలిసొచ్చిన చోటు గదా అని కిరాణా కొట్టు ఉన్న చోటే ఉంచారు. దండిగా చిల్లర కురిపిస్తున్న పిండిమర చప్పుడు వాళ్ళకి

కమ్మని సంగీతంలా వీనులవిందు చేస్తోంది. ఆ ఒంటి గది మీదే గది, దానిమీద ఇంకో గది వేశారు. అది వాళ్ళకి ఒంటిస్తంభం మేడలాగానూ, చూసేవాళ్ళకి ఫ్యాక్టరీ పొగగొట్టం లాగానూ ఉంది.

సెంటర్లో విశాలమైన షాపు ఉండడంతో ఎరువుల ఏజన్సీ ఇస్తామని కంపెనీ వాళ్ళు ఇల్లు వెతుక్కుంటూ వచ్చారు.

"మనకెందుకొచ్చిన గొడవ - పైగా బోలెడు పెట్టుబడి" అన్నాడు రామాంజనేలు.

"మన దగ్గర రొక్కం ఉంది కదా" అంది ధనమ్మ.

"డబ్బుంటే ఉండదా?"

"ఉంటది. డబ్బు కూడా పచ్చి సరుకు లాంటిదే. ఇంట్లో ఉంటే గుండ్రాయి, బయటికెళితే కోడిపెట్ట. ఎరువుల అమ్మకం మీద కమీసన్ ఉంటది. తరుణంలో ఎరువులిచ్చి పంటల్లో రైతుల దగ్గర సరుకు తీసుకుంటాం - సరుకు టోకున వస్తే చిల్లరన అమ్ముతాం. కొట్టుకి అద్దె లేదు. డబ్బుకి వడ్డీ వస్తది...." ధనమ్మ ధోరణికి అడ్డుపడి "ఇహ చాలు... అరటిపండు ఒలవద్దు. అర్థమైందిలే" అన్నాడు రామాంజనేలు.

పెద్ద బజార్లో ఈశ్వర్ ఏజన్సీస్ వెలిసింది. ఏజన్సీ వ్యవహారాలు చూసుకోడానికి బెంచీ ఎక్కించిన సైన్సు మాస్టారుని పెట్టుకున్నాడు. ఆయన రిటైరై బాధ్యతలు మిగిలి ఉండడంతో ఏదైనా ఉద్యోగం కోసం చూస్తున్నారని తెలిసి స్వయంగా పిలిచి పెట్టుకున్నాడు రామాంజనేలు.

ఎరువుల వ్యాపారం మూడు కాపులు ఆరు పంటలుగా సాగుతోంది నేను మొత్తం అన్ని వ్యవహారాల్లోనూ అంతరంగిక సలహాదారుగా ఉండిపోయాను.

ఉన్నట్టుండి పెద్ద విపత్తు వచ్చి పడింది. జాతీయ విపత్తు! ఇందిరా గాంధీ హత్య! దేశం యావత్తూ బావురుమంది. అల్లకల్లోలం అయి ప్రజాజీవనం స్తంభించిపోయింది. రైళ్ళు, బళ్ళు ఎక్కడివక్కడ నిలిచిపోయాయి. కొన్ని చోట్ల దారి తప్పాయి. కరెంటు లేదు. ఎక్కడా కదలిక లేదు. లూటీలు, దహనకాండలు జరిగాయి. జాతికే కాదు. రైళ్ళకీ బస్సులకీ గమ్యం అగమ్యగోచరమైంది. సరిగ్గా అదే సమయంలో ఈశ్వర్ ఏజన్సీస్ వారికి చేరాల్సిన రెండు వ్యాగన్ల యూరియా బెజవాడ జంక్షన్‌లో దారి తప్పాయి. ఆంధ్రా రావాల్సినవి బాంద్రా చేరాయి. ఇక్కడ ఎరువుల తరుణం వచ్చి పడింది. సరకు లేదు. రైల్వే వాళ్ళకి ఫోన్ల మీద ఫోన్లు చేస్తే.... పాపం వాళ్ళు మాత్రం ఏం చేస్తారు? రెండు వ్యాగన్లూ పొరబాటున వేరే గూడ్స్‌కి తగిలించేశారట!

నేను కంగారుపడుతున్నాను గాని రామాంజనేలు నిమ్మకి నీరెత్తినట్టు ఉన్నాడు.

"ఎంత ప్రాప్తమో అంత - నువ్వు కంగారు పడొద్దన్నయ్యా" - అని ధనమ్మ నాకు ధైర్యం చెప్పింది.

నెల రోజుల తర్వాత వ్యాగన్ల జాడ తెలిసింది. మరో పది రోజులకి భద్రంగా అడంగు చేరాయి. అప్పటికి యూరియా ధర రూపాయికి అర్ధ పెరగడమూ, ఎక్కడా స్టాకు లేక బ్లాకుమార్కెట్‌లో అమ్మే స్థితి రావడం జరిగింది. సరకు గోడౌన్ చేరకుండానే ఖర్చయిపోయింది.

లక్షన్నర నికరంగా మిగిలింది తెలుపూ, నలుపూ కలిసి. ఈశ్వర్ ఏజన్సీస్ లాభాల ఊబిలో కూరుకుపోయింది.

"కలసిరావడం మొదలైతే అంతా కలిసిరావడమే ....." అన్నాను సంతోషంగా.

సీతారామాంజనేలు క్లుప్తంగా నవ్వి ఊరకున్నాడు.

"తంతే గారెలబుట్టలో పడ్డట్టయింది..." అన్నాను ధనమ్మతో.

"సమయం చూసి తన్నేవాళ్ళు ఉండద్దూ..." అంది ధనమ్మ, బొడ్లోంచి బంగారు నగ తీస్తూ.

"ఇదిగో చూడనయ్యా! రొక్కంగా ఇస్తే ఏ పులుసులోనో పడిపోతుంది. మనకింత ఉపకారం చేశారు గందా వాళ్ళ రుణం ఎందుకు మనకి - ఆరుకాసులు పెట్టి చేయించా ఈ గొలుసు. ఇదిగో ఆయనగారి అడ్రసు. బెజవాడ రైలు స్టేషన్ దగ్గర్లోనే ఇల్లు - ఈ వారం ఆయనకి నైట్ డ్యూటీ. పగలు ఇంట్లోనే ఉంటారు. గుట్టుచప్పుడుగా ఆయనకి చేర్చి రావాలి. రామాంజనేలు వెళితే లేనిపోని ఆరాలు... ఎందుకొచ్చిన తంటా..." అంటూ నగ నా చేతికి ఇచ్చింది ధనమ్మ. నాకు సంగతి పూర్తిగా అర్థం కాలేదు - ఆఁ ఊఁ అనకుండా నిలబడితే -

"ఆ పెద్దాయన తల్చుకోబట్టే గారెలబుట్టలో పడ్డాం..." అంది ధనమ్మ.

నేను నివ్వెరపోయాను. కాస్త తేరుకుని "ఇంకా నయం. తిరిగి తిరిగి వచ్చేసరికి యూరియా ధర పడిపోతే పుట్టి మునిగేది..." అన్నాను.

"అట్టాంటిది జరిగితే రైలువాళ్ళ దగ్గర నష్టపరిహారం లాగచ్చని హామీ ఇచ్చాకనే...." — తర్వాత మాటలేవీ నాకు వినిపించలేదు. నగ అందుకుని —

"ఏ వేదంబు పఠించె లూత..... చెంచేమంత్ర మూహించె.....

"ఆరు కాసులు పెట్టి చేయించా ఈ గొలుసు. ఇదిగో ఆయనగారి అడ్రను. బెజవాడ రైలు స్టేషన్ దగ్గర్లోనే ఇల్లు - ఈ వారం ఆయనకి నైట్‌డ్యూటీ. గుట్టు చప్పుడుగా ఆయనకి చేర్చి రావాలి."

చదువులయ్యా కావు.... శ్రీకాళహస్తీశ్వరా!''
ఆ కవిగారికి మననులోనే నమస్కరించాను.

* * *

ఊరి మొగలో ఉన్న అరెకరం స్థలం బేరానికి వచ్చింది. ధనమ్మ కొనాలని ప్రస్తావించింది. ''వాళ్ళ పిల్ల పెళ్ళి కుదిరిందట... అవసరానికి అమ్ముతున్నారు.... లక్ష చెబుతున్నారు గాని, నాలుగైదు వేలు తక్కువకే ఖరారు చేసుకోవచ్చు... తీసుకుంటే బావుంటది గందా....'' అంది.

రామాంజనేలు రెచ్చిపోయాడు ''.... నీకేం పొయ్యే కాలం... అది తాడిలోతు గుంట... ఏం చేనుకుంటాం...''

''వల్లం కాబట్టే అంత మంచి చోట ఆ ధరకి ఇస్తామన్నారు - నే చెప్పేది నవిత్రంగా విను.''

''నేను వినను. ఆ చెరువు పూడ్చాలంటే మన ఆస్తులన్నీ అమ్మాలి... నిన్ను నిలబెట్టి నమాధి చెయ్యడానికి పనికొస్తది.....'' — అంటూ కొట్టిపారేశాడు.

మళ్ళీ మళ్ళీ నచ్చజెప్పింది. మా అందరి చేతా చెప్పించింది. రామాంజనేలు కాస్త మెత్తపడ్డాడు. అయినా, డెబ్బై వేలకి మించి ధర పెట్టే ప్రనక్తి లేదన్నాడు. బేరసారాలు జరిగాయి. చివరికి డెబ్బై రెండువేల రెండొందల యాభైకి రామాంజనేలు నరే అన్నాడు. స్థలం ధనమ్మ పేర బదలీ అయింది. మంచి చోటు చౌకగా కొన్నాడని ఊళ్ళో అంతా అనుకున్నారు. రామాంజనేలు చాలా ఆనందపడ్డాడు.

''మీ రామాంజనేలు నివురుకప్పిన నిప్పు - పైకి తేలడుగాని బుర్రంతా గుజ్జే... మా మగవురుమడు మంకుపట్టుతో కూచేబట్టి ఆ ధరకి నిక్షేపంలాంటి స్థలం వచ్చింది. ఆ నిదానం... నిబ్బరం నిమ్మకి నీరెత్తినట్టు కూచున్నాడు. దానివల్ల పాతికవేలు లాభించింది....'' ధనమ్మ నాతో అంటున్న మాటలు గుగ్గిలం పొగలా హాయిగా రామాంజనేలుని ఆవరించాయి. ఆ రోజు అమ్మకాల తాలూకు డబ్బు లెక్కెట్టుకుంటూనే ధనమ్మ మాటలు ఓరకంట విని ఆనందపడ్డాడు. ముచ్చటపడ్డాడు. మురిసిపోయాడు. రామాంజనేలు బుగ్గలు ఉల్లిగడ్డలైనాయి.

చెరువు చెరువుగానే ఉంచి సిమెంటు స్తంభాలు లేపి కప్పువేశారు. అది విశాలమైన గోడౌన్ అయింది. ఎరువుల లారీలు సరాసరి గోడౌన్‌లోకి వెళ్ళిపోతాయి. తాడిలోతు గుంటని ఈ విధంగా నద్వినియోగం చేసుకున్న రామాంజనేలుని మెచ్చుకోనివాళ్ళు లేరు.

''ఊరోళ్ళంతా నీ గురించే చెప్పుకుంటున్నారు... దిష్టి తగుల్తుందో ఏం పాడో...'' అని రామాంజనేలుకి నిమ్మకాయ దిగదుడిచింది ధనమ్మ.

* * *

రామాంజనేలు ఎరువుల కొట్టుకి వెళ్ళగా చూసి, ''ఈమధ్యన మీ ఫెండు మొహం మతాబులా వెలిగిపోతోంది చూశావా అన్నయ్యా'' అంది ధనమ్మ.

''ఔను మరి. స్థలం చౌగ్గా కొన్నాడు. బ్రహ్మాండమైన ఐడియాతో గుంటని గోడౌన్ చేశాడు!'' అని నేనంటే ధనమ్మ మొహం చిన్నబుచ్చుకుని — ''అన్నయ్యా, కడుపు చించుకుంటే కాళ్ళ మీద వడుద్ది. తోడబుట్టిన లాంటి వాడివి కనక చెబుతున్నా. అన్నిట్లో నా మాటే నెగ్గుతోందని తెగ ఉక్రోనవడిపోతున్నాడు. వనికట్టుకు కుళ్ళు మాటలు అంటాడు - అన్నీ ఉండి నంసారంలో నుకం లేకపోతే ఏంటి లాబం? కాపరం అన్నాక తగ్గా మొగ్గా ఉంటే నర్దుకుపోవాలి గందా.... లక్కబంగారం అంటి పెట్టుకు ఉంటేనే తాళిబొట్టు నిండుగా ఉండేది... ఎవరో ఒకరు తగ్గితే పోలా?'' — ధనమ్మ మాటలు పొడుపు కథ పొడుస్తున్నట్టుందిగాని నాకేం అర్థం కాలేదు.

''మననులో పెట్టుకో అన్నయ్యా - చిట్టీ పాడి పాతికవేలు స్థలం వాళ్ళకి ఇచ్చా... ఎంత అవనరానికి అమ్మితే మాత్రం మరీ అంత నలీనుగా ఇస్తారా... ఇదంతా తన తెలివే అని మురిసిపోతున్నాడు... ఆ గుంటలో నన్ను నిలబెట్టి నమాధి చేస్తానన్నాడు మీ ఫెండు... గోడౌను ఆలోచన నాది... కాపరం కోసం ఆ కిరీటం ఆయనకే పెట్టా... తన తెలివిని గుర్తించానని తెగ నంబరపడి పోతున్నాడులే.... పదేళ్ళు యొనక్కి వెళ్ళిపోయాడంటే నమ్ము...'' అంది ధనమ్మ కొంచెం సిగ్గుపడుతూ.

ఇంతలో ఈశ్వరబాబు రావడంతో ప్రస్తావన దారి మళ్ళింది.

''ధనమ్మా, ఓ వది ఇవ్వవే...'' అన్నాడు వస్తూనే.

''ఎందుకురా అస్తమానం పదులూ, పాతికలూ...'' అంటూనే ధనమ్మ మానిక లోంచి గుప్పెడు చిల్లర తీసి ఎంచబోతుంటే —

''నోటు...నోటు...'' అన్నాడు ఈశ్వరబాబు చిరాగ్గా.

కొరకొరా ఒకసారి వాడి వంక చూసి నోటు ఇచ్చి వంపేసింది.

''అన్నీ అబ్బ గుణాలే..... అన్నయ్యా! వీడు ఎనిమిదో కళాసులోకి వచ్చాడు... మీ ఫెండు పోలిక వస్తుందేమోనని దిగులుపడి చస్తున్నా...''

''మా ఫ్రెండు ఏం చేదు మేశాడు.... మేమంతా చదివి ఏం సాధించాం....''

''అంత మాట అనకు అన్నయ్యా! మా ఈశ్వరబాబుని గట్టిగా చదివించాలి. వాళ్ళ నాయన ఉప్పు, చింతపండు అమ్ముకుంటే, ఈశ్వరయ్య హాయిగా ఎ, బి, సి, డిలు అమ్ముకుంటాడు. ఈ రోజుల్లో చదువుని మించిన గొప్ప యాపారం ఏముందన్నయ్యా!'' అంటూ పింఛం విప్పింది.

''కాపోతే అతి గారాబంతో వాళ్ళ నాయన చెడగొడతాడని బయపడి చస్తున్నా. వాడు అయిదడిగితే పదిస్తాడు. పైగా ఉన్న యాపారాలు చూసుకుంటే చాలదా అంటాడు. కూస్తి ముందుచూపు ఉండాలి గందా. మనకి ఊళ్ళో ఎరువుల గోడౌను ఉండనే ఉండె... కాపోతే పైన ఇంకో నాలుగు అంతస్తులు వేస్తాం గిరాకీని బట్టి. ఈశరయ్య ఇక్కడుంటే చేతికి రాడు. ఎక్కడైనా మంచి ఇస్కూలు చూడు... మీ ఫెండు నసేమిరా కాదంటాడనుకో - ఆడి సంగతి నే చూసుకుంటాగాని ఈడి సంగతి నువ్వు చూడన్నయ్యా...'' చాలా గట్టిగా చెప్పింది ధనమ్మ.

ధనమ్మ ముందు చూపు గురించి, ఎ, బి, సి, డిల వ్యాపారం గురించి మా ఇంట్లో గొప్పగా చెప్పబోతే — ''వెరీ గుడ్..... ఇంకేం మన బడుద్ధాయిలిద్దరూ కన్సాలిడేటెడ్ జీతం మీద ధనలక్ష్మి రెసిడెన్షియల్ కాలేజీలో ట్యూటర్లుగా కుదిరిపోతారు.... సొంత ఊరు.... సొంత ఇల్లు.... సొంత పెళ్ళాలు.... వాళ్ళకీ ఇంటి సరుకు ఫ్రీ... ఓవర్‌టైంకి జిలేబీ చుట్టలూ మల్లెపూలూ... ఏవండోయ్, అన్నట్టు మన మనవళ్ళకి చదువు కూడా ఫ్రీ.... దిగుల్లేదు...'' — ఒక్క గుక్కలో తన తెలివిని ప్రదర్శించింది మా ఇంటి ఇల్లాలు.

ఎరక్కపోయి చెప్పానని మనసులో చెంపలేనుకున్నాను.

* * *

ఆ రోజు పొద్దుటపూట అందరం ఎరువులషాపులో ఉండగా ఈశ్వరబాబు వచ్చి పాతిక రూపాయలు కావాలన్నాడు.

''అడిగినంతా ఇస్తాగాని ఓరయ్యా బాగా చదువుకో... పైగా ఎనిమిదిలోకి వచ్చావ్. దేవకమ్మ ఎనిమిదో కానుపు కంసుడికి ప్రాణగండం అయినట్టు మన వంశానికి ఎనిమిదో కళాసులో చదువు గండం ఉంది నాయనా - జాగరత...''

రామాంజనేలు చుర్రున ఒక చూపు చూశాడు. ఈశ్వరయ్యకి వందరూపాయల నోటు ఇచ్చాడు.

''అనలెందుకురా డబ్బు'' — ధనమ్మ నిలదీసింది.

''పుస్తకాలు కొనుక్కోవాలి.''

''మీ నాన్న ఎనిమిదో తరగతి బుక్కులు ఇంకా మీ ఇస్కూల్లోనే ఉన్నాయిరా... పోనీ నీకు పనికొస్తాయేమో...'' అంది ధనమ్మ కిలకిల నవ్వుతూ.

ఈశ్వరబాబు వందనోటు అందుకుని ఆకుపచ్చ హంబర్ సైకిల్ ఎక్కాడు.

ఎరువుల వ్యవహారం చూస్తున్న మాజీ సైన్సు మాస్టారు ధనమ్మ మాటలకి వచ్చిన నవ్వు లౌక్యంగా ఆపుకున్నారు.

నేను ముఖం తిప్పుకుని దిక్కులు చూస్తూ నిలబడ్డా.

అంతా విని అందర్నీ గమనిస్తున్న రామాంజనేలు మీసాలు మిరపకాయలైనాయి. ముక్కుపుటా లెగిరిపడ్డాయి. ధనమ్మ వంక దెబ్బతిన్న పులిలా చూశాడు.

కాసేపటికి నిబ్బరించుకున్నాడు. నా దగ్గరగా వచ్చి -

''ఈశ్వరయ్యని ఎక్కడైనా హాస్టల్ ఉన్న మంచి స్కూల్లో వేయాలండీ.... ఇక్కడ ఉంటే ఆడాళ్ళ గారాబానికి గాడిదైపోతాడు... ఎక్కడ బావుంటుందో కాస్త వాకబు చెయ్యండి. ఎంత ఖర్చయినా పర్వాలేదు'' అన్నాడు రామాంజనేలు రోషంగా, ధాటీగా, తిరుగులేని నిర్ణయం తీసుకున్న మగాడిలా.

ధనలక్ష్మి 'హమ్మయ్య' అనుకుంది తను నెగ్గినందుకు. ■